

IRENA JAROS

Uniwersytet Łódzki, Łódź

e-mail: irena.jaros@uni.lodz.pl

<https://orcid.org/0000-0001-6397-5890>

POLSKI GWAROWY CZASOWNIK *CHECHŁAĆ*

POLISH DIALECTAL VERB *CHECHŁAĆ*

ABSTRACT: The subject of the paper is the verb *chechłać*. It has several meanings in Polish dialects and in colloquial Polish. Most often it is the name of:

- 1) an action performed with a blunt instrument,
- 2) an action performed slowly, with difficulty,
- 3) an action of rubbing or scratching.

The range of occurrence and etymology of the lexeme have been established on the basis of the linguistic data from the materials on Polish and local dialects printed and published on the Internet. Hypotheses regarding its etymology say that it is an onomatopoeic word or a continuant of the Old Slavonic verb **čechlāti* 'to rub, to scratch'.

KEYWORDS: linguistics, dialectology, lexis

W leksyce ludowej, rozumianej jako zbiór leksemów funkcjonujących w danej gwarze bez względu na ich proveniencję – gwarową czy ogólnopolską (Dejna 1968), do dzisiaj funkcjonują wyrazy i ich związki niespotykane w ogólnopolskim standaryzowanym wariantcie języka polskiego. Ich znajomość wśród użytkowników polskich gwar oraz potocznej odmiany polszczyzny ogólnej¹ jest zazwyczaj ograniczona terytorialnie. Takimi wyrazami wydają się czasowniki *chechłać (się)* i *chechlić (się)* oraz

¹ Według przeprowadzonych badań ankietowych, czasownik ten jest znany i używany m.in. przez mieszkańców wsi i miast Polski centralnej (zob. także dane w NKJP).

ich prefiksalne derywaty, np. *pochechłać*, *przechechłać*, *schechłać*, *uchechłać*, *wychechłać*, dla których *Słownik gwar polskich PAN* (SGP, t. III, s. 485–486) notuje kilkanaście znaczeń, wskazanych niekiedy na podstawie jednostkowych poświadczeń.

Blizsza analiza semantyki czasownika *chechłać* na podstawie danych zamieszczonych w słowniku pozwala wskazać trzy podstawowe grupy czynności, dla których możliwe jest jego użycie. Są nimi:

- 1) ‘rznąć, piłować, kosić, ciąć, kroić nieudolnie tępym narzędziem’, np. *tyl nusz to nie żnie, ale chechle*, Domaniewek, pow. poddębicki,
- 2) ‘powolnie, z mozołem, niezdarnie wykonywać jakąś czynność, np. myć, prać, mleć ziarno na żarnach, prząść, ucierać coś na tarce’, np. *chechłać na żarnach*, Jaworzynka, pow. cieszyński,
- 3) ‘trzeć, ocierać (się) o coś, drapać’, np. *nie chechlej mi palcym pot karkym*, Rogów, pow. wodzisławski.

Pozostałe notacje tego wyrazu zamieszczone w *Słowniku gwar polskich PAN* (SGP) pokazują możliwość metaforycznego użycia tego czasownika, np. w znaczeniu ‘kaszeleć, ciężko oddychać’, Wierznowice, pow. łowicki; ‘iść dalej pieszo’: *zepsuło mu się koło i musiał piechty chechłać do miasta*, Rogów, pow. wodzisławski, a zwłaszcza ‘mówić zawiłe, niezrozumiale, mętnie’ (zob. SGŚIV sv. *chechłanie* ‘niepotrzebne gadanie’, Gostomia, pow. prudnicki) czy ‘bawić się wyimaginowaną zabawką – chechłaczem’ (*nie płac, nie płac, kup’imy ci chechlac, bydzieś sobie chechłoł*, Domaniewek, pow. poddębicki).

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na ten ciekawy czasownik, nieużywany w polszczyźnie literackiej, próba określenia jego genezy oraz przedstawienie jego geografii. Dodatkowo przedmiotem zainteresowania staną się derywaty rzeczownikowe powstałe od tego leksemu, tzn. nazwy narzędzi, np. *chechła*, *chechłach*, *chechłacz*, *chechłak*, oraz nazwy czynności, np. *chechłanie*, *przechechłanie*.

Dane językowe egemplifikujące te zagadnienia zostały wyekscerpowane z dzieł drukowanych, tzn. ze słowników gwarowych (SGP; SGPKarł; SGKuj; SGŚIV; SGWarsz; Szym; Dejna 1975; SychtaKasz; SychtaKoc; Steff; Cygan 2009; Nowak 2012; Kapusta 2017) oraz źródeł publikowanych w Internecie, tzn. z kartoteki *Słownika gwar polskich PAN* (KartSGP) i stron internetowych zawierających wpisy internautów, które są przykładami komunikacji potocznej. Przytaczane formy gwarowe pochodzą z dość rozległego okresu – od końca XIX wieku (SGPKarł, SGWarsz) do początków wieku XXI (zob. np. Kapusta 2017).

Czasowniki *chechłać (się)*, *chechlić (się)*² oraz wyrazy od nich pochodne należy uznać za leksemy o rodowodzie gwarowym. Nie rejestrują ich żadne słowniki

² Zgodnie z sugestią jednego z recenzentów zwracam uwagę na bliźniaczy pod względem semantycznym czasownik *chehłać (się)* oraz rzeczownik *chehłacz*, funkcjonujące w gwarach południowej Małopolski (SGP, t. III, s. 487–488).

polszczyzny ogólnej, zarówno współczesne, jak i historyczne. Odnajdujemy je jedynie w *Słowniku języka polskiego* pod red. J. Karłowicza, A.A. Kryńskiego i W. Niedźwieckiego (tzw. warszawskim, SW), w którym występują jako wyrazy gwarowe.

O funkcjonowaniu leksemu w polszczyźnie świadczą przede wszystkim zapisy pochodzące ze źródeł gwarowych. Na ich podstawie można określić zarówno denotację omawianego czasownika, jak i – na ile jest to możliwe – jego lokalizację w terenie. Repartycja czasowników *chechłać* (*się*) oraz *chechlić* (*się*) na polskim obszarze etnicznojęzykowym przynajmniej częściowo wiąże się ze zróżnicowaniem znaczeniowym analizowanych form oraz powstałych od nich derywatów z prefiksami: *u-*, *wy-*, *po-*, *prze-*, *z-*, stąd porządek prezentacji zgromadzonego materiału będzie się opierał na wyodrębnionych domenach semantycznych omawianego czasownika.

1) 'kroić, rżnąć, ciąć tęym narzędziem nierówno, niezgrabnie'

Czasownik *chechłać* w tym znaczeniu jest znany na dość dużym obszarze Polski, m.in. w jej części południowej, na terenie Małopolski: np. *nie chechlāj tām nožām*, Przędzel, pow. niżański; w Krakowskim, w okolicach Bochni i Gdowa, pow. wielicki (SGP), w Tarnowskim, np. *u chechłać* 'urżnąć tęym narzędziem', Jodłowa, pow. dębicki (KartSGP); na Śląsku, np. *ún chechle tej gyńši tym pitwokym i zabidź jům ní może*, Rogów, pow. wodzisławski, Harbutowice, pow. cieszyński (SGP), *tak'im tympym nożym to możeš po gołej dupie chechłać*, Ochaby, pow. cieszyński; Rybnik (dzielnica Wielopole); Racibórz (dzielnica Brzezine); Kościeliska, pow. oleski; *joų jyno chechlų a nie idzie tygo pšeżnuć* Januszkowice, pow. krapkowicki; Nowa Kuźnia, pow. opolski (SGŚIV).

Czasownika tego używa się również w gwarach dawnej ziemi łączycko-sieradzkiej, np. w Woźnikach, pow. sieradzki: *jak ty chechles te deske // nie chechlej tego kija* oraz w Domaniewku, pow. poddębicki: *tyn nus to nie znie ale chechle; jak som kosy nieuostre to te secke se aby jino chechle tak* (Szym, s. 302) a także na pograniczu z Wielkopolską, w Kramsku, pow. koniński: *co to za piła! Chechle se nom tylko i ni można uchechłać* (KartSGP). Z gwary Kramska pochodzą także przykłady użycia formacji prefiksalnych typu: *u chechłać* 'urżnąć tępą piłą': *tom piłóm ledv'e te kavolki uchechlalim; tom piłóm ni można fcale uchechłać; wychechłać* 'wyrżnąć dziurę tępą piłą': *ta piłka jes tympo, ale może se jakoś te dziure wychechle*; (KartSGP).

Czasownik ten – w postaci *chachłać* – znany jest także na pograniczu małopolsko-mazowieckim w gwarze wsi Głowaczów, pow. kozienicki: *Csa było tak chachłać a tero to motorowo piła ji bzutnie i jus letko* (Kapusta 2017). Rejestruje go również *Słownik gwary warszawskiej* (SGWarsz) z końca XIX wieku: *Nie każdy kęś chleba ugryźć zębami można, tęym nożem też się chechle a chechle, a porządnie*

gładko się nie ukraje (SGWarsz, sv. *chechlać*). Najdalej na północ, w Kórniku, pow. śremski zanotowano derywat *przechechlać* ‘przerznąć tępą piłą’: *može jakoś to dževo pšechchlimy* (KartSGP).

Uzupełnieniem informacji o terenowej repartycji omawianego czasownika są dane na temat lokalizacji powstałych od niego rzeczowników, w tym głównie:

- nazw narzędzi, np. *chechlacz* ‘tępy nóż’: *chechloč*, Puńców, pow. cieszyński (SGP), Świętokrzyskie (Cygan 2009, s. 318); *chechłak* ‘tępe narzędzie do rżnięcia, cięcia, np. nóż, siekiera, kosa piła’: *Tak'im chechłok'im navet chleba ni možno ukrajać*, Domaniewek, pow. poddębicki; okolice Bochni i Gdowa, pow. wielicki; Warszawa (SGP, SGWarsz), Kujawy wschodnie (SGKuj),
- nazw czynności: *chechłanie* ‘odgłos cięcia drewna piłą’: *słyszala chechłani piły* Zaolzie Republika Czeska (SGŚIV); ‘rżnięcie tępą piłą’: *Takom pilom to ne jez žnińće ino chechłanie*, Kramsk, pow. koniński; *przechechłanie* ‘przerżnięcie tępą piłą’: *na pšechchlañe tegu ješonka tšeba s puł godziny casu*, Kramsk, pow. koniński (KartSGP).

2) ‘powoli, z mozołem, niezdarnie wykonywać jakąś czynność’

Czasownik *chechlać* oraz powstałe od niego formacje prefiksalne służyły i służą w polskich gwarach do nazywania wielu różnych czynności wykonywanych z użyciem znacznej siły, które charakteryzują się powtarzalnymi, monotonnymi ruchami i są wykonywane bez należytej dokładności, niekiedy w pośpiechu. Stąd wyrazem *chechlać* może być nazywana każda czynność wykonywana nie dbale, np. *ne chechlej tego, jyno zrúp to do požuntku*, Cisek, pow. kędzierzyńsko-kozielski; Łomna Górna, pow. Frydek-Mistek, Czechy (SGP, SGŚIV).

Chechlać może oznaczać tyle co:

- ‘prac byle jak, rękami’: *chechlać*, Janki Młode pow. ostrołęcki (KartSGP); *staro chychlal'i* ‘stara prała byle jak’, Łęgonice, pow. rawski (Dejna 1975, s. 173), Kujawy (SGPKarł, I, s. 177; SGKuj); *wychechlać* ‘prac rękami’: *jinacy pral'i nis my... vychechlali v ranku b'elizne; tša byli tšyc v baliji ji jak vichechlali v ranku te smati to ȳos pachneni*, Trojanów, pow. garwoliński; *przechechlać* ‘przeprać’: *choć trocha pšechychlać tan ȳobrus*, Sieluń, pow. makowski; *pšechchlać* ‘byle jak uprać’, Wrotnów, pow. węgrowski, Janki Młode, pow. ostrołęcki (KartSGP); *přechěchlać* ‘zrobić małe pranie’: *dziš při pondizialku přechěchlóm rančniki* (SychtaKoc, t. II, s. 41); *przechechlać* ‘przeprać, zrobić małe pranie, przepłukać po wypraniu’: *chipko pšechchlała pára košul i šnoptuchůf i rosposterla jych na bžylńniku* (Steffen 1984, s. 122), por. powstałe od nich rzeczowniki, np. *chechlacz*

‘przyrząd do prania; tara’: *Chechłaczym pociyrali łachy przy praniu bl.* (SGŚIV)³; *chechłanie* ‘niedbałe pranie’ (SGKuj),

- ‘myć nieudolnie, Dobrzyniewo, pow. białostocki,
- ‘gnieść, miąć’ (SGPKarł, t. I, s. 215), por. *chechłach* ‘woreczek z tkaniny z cukrem, wkładany niemowlakowi do ust, jak obecnie gryzak, Żakowice, pow. radziejowski (SGKuj),
- ‘mleć na żarnach’: *chechłać* ‘na żarnach’ ‘mleć’, Jaworzynka, pow. cieszyński (SGP),
- ‘trzeć na tarce ziemniaki’: *chechłać*, Jaworzynka, pow. cieszyński (SGP),
- ‘heblować’: *kierzi w gróniu chechlóm buki*, Zaolzie Czechy (SGP),
- ‘prząść len’: *chechłać len*, Strzybnica, pow. tarnogórski (SGP),
- ‘rznąć sieczkę ręczną sieczkarnią’: *chechłał*, Drwalew, pow. grójecki, Wola Żelichowska, pow. dąbrowski; *może se ješče jakoś na ty šeckarni te słume schechle*, Kramsk, pow. koniński (KartSGP).

Zasięg czasownika *chechłać* i wariantów prefiksalnych w tym znaczeniu obejmuje głównie Mazowsze północne: Białostockie, okolice Ostrołęki, Warmię; pogranicze mazowiecko-małopolskie oraz mazowiecko-wielkopolskie: Kociewie i Kujawy. Swoją obecność zaznacza również na Śląsku Cieszyńskim.

3) ‘ocierać się o coś, drapać (się)’

Najbardziej zwarty zasięg geograficzny tworzą czasowniki zwrotne *chechłać się* / *chechlić się* w znaczeniu:

- ‘drapać się, ocierać się o coś, które dominują w gwarach południowego Śląska, przede wszystkim Śląska Cieszyńskiego, por. *co tak chechleš po tych plecach, czy će co użrało?*, Puńców, pow. cieszyński; Orłowa (dzielnica Łazy), pow. Karwina, Czechy; *jednak chechłać to jezd raczi, jak sie cośi o drugi ocyro, na tyn przykład bocžnik skürzanny o zadnióm noge konia [...]* i *czasem sküre do živego vychechle tag že kón jezd oszkapióny*, Sucha Górna, pow. Karwina, Czechy (KartSGP, SGŚIV); *nie chechlej mi palcym pot karkym*, Rogów, pow. wodzisławski; Harbutowice, pow. cieszyński; *jyny se vymovoł, že mo kose złum [...]* *chođ žum dva razy na dżyń klepoł ji furd žum brušił, chechłała mu jyny po uobilu*, Puńców, pow. cieszyński (SGŚIV),
- ‘ocierać o coś’: *spuścił ty galaciska, łobkroczył go i zaczął mu tym gołym dupskym chechłać po gymbie*, Koszarzyska, Cieszyn czeski,

³ Według M. Adamczyka (Adamczyk 2019) wyrazu *chechłacz* używa się również w znaczeniach: ‘kijanka do prania’ (Śląsk) oraz ‘płócienny woreczek z cukrem podawany dziecku do ssania; rodzaj smoczka’ (brak lokalizacji).

- ‘przetrzeć spodnie’: *Jużeś zaś ty galaty pšechchlál*, pow. cieszyński;
- ‘trzeć o coś’: *kosa mu jyny chechlala po trově koň (= końska) jen se třela o trávu ale nekosila ji*, Dolna Sucha, Łazy, pow. cieszyński (KartSGP);
- *chechlić się* ‘ocierać się z powodu świerzbień, drapać się’: *Krowa się chechli to jaśle*, Śląsk Żywiecki (Nowak 2012); *šfína še chechli ȳo płot*, Kobiór, pow. pszczyński; *šfína še chechle ȳo strům*, Zarzecze, pow. cieszyński (SGP, SGŚIV); *Krowy się chechlą o drzewo; gdzie znajdą jaki kół, to siy chechlą*, Śląsk Cieszyński; Kobiór, pow. pszczyński; *cojś mie są ugryzło bo se tag mušą chechlać*, Januszkowice, pow. krapkowicki (SGŚIV).

Z terenu Śląska pochodzą również przykłady rzeczowników posiadających ten sam rdzeń, np. *chechla* ‘szczotka do czyszczenia bydła lub do czesania lnu’, Nowa Kuźnia, pow. opolski; *poty śle to na takę chechlą, to bóte cyste, a poty jak śceli pšyńś [...]*, Nowe Smarchowice (osada Zielony Dąb), pow. namysłowski (SGP), oraz *chechlacz* ‘szczotka do czyszczenia krów’: *Kaj by tu kupić chechlacz do krów?*, b.l. (SGŚIV).

Poza terenem Śląska zanotowano pojedyncze przykłady użycia omawianego czasownika na terenie Małopolski w Krzyszkowicach, pow. myślenicki: *chechlać*, *chymrać się* ‘drapać się’ (KartSGP) i w Limanowej: *chechlić kosy, bo pana djobli nieso!* (KartSGP) oraz formacje prefiksalne w Kramsku, pow. koniński: ‘wytrzeć, poszerzyć przez tarcie’ *punefki čy prynzy čy puźni še wychechlom; łožysko še wychechlā* i w Pelplinie, pow. tczewski: ‘poostrzyć kosę osełką: *Muša jō pochychlać; bańdzie lepchi brała // pochychlać to je pojeżdżić tō ȳosełkō po ti koše // Nasampšūt to kose wiklepał // a tedi jō pochychlūt tō osełkō: źi – źi – źi* (KartSGP).

Czasownik ten znany jest również w mowie mieszkańców Poznania, o czym informuje *Słownik gwary miejskiej Poznania* (SGPoznań): *chechlać się* [o niespokojnych ruchach wykonywanych w niewygodnym ubraniu]: *Co sie tak chechłosz jakbyś miał peje?* (SGPoznań). Derywat *chechlach* ‘szczotka do czyszczenia krów, zgrzebło’ został zanotowany na Kujawach w Żakowicach, pow. radziejowski (SGKuj).

Interesującym zagadnieniem pozostaje możliwość metaforycznego użycia czasownika *chechlać*. Poza wspomnianymi już znaczeniami, występującymi m.in. w Łowickiem ‘kaszcleć, na Śląsku ‘iść daleko pieszo’ czy szerzej znanym w Polsce (Świętokrzyskie, Opoczyńskie, Łęczyckie, Konińskie, Ostrołęckie) dzięki rymowance ‘bawić się wyimaginowaną⁴ zabawką – chechlaczem’ (SGP, Cygan 2009, s. 318), na uwagę zasługuje znaczenie notowane przede wszystkim na Mazowszu i Kaszubach: ‘mówić dużo, zawile, plotkować’. Ma ono poświadczenia

⁴ W gwarze świętokrzyskiej zanotowano nazwę *chechlacz* również w znaczeniu ‘prosta, wykonana ręcznie zabawka, składająca się z dwóch deseczek na sznurku połączonych w taki sposób, żeby wydawały dźwięk’ (Cygan 2009, s. 318).

mazowieckie: *chechłać* – *jak tyn adwokat zacun chechłać, to jus myślałam, ze przegrava*, Adamowo, pow. mławski (KartSGP), i kaszubskie: *chëchlac* ‘plotkować’, *nachëchlac* ‘naplotkować, obmówić kogoś’ (SychtaKasz, t. 2, s. 27; SEKasz, t. 2, s. 292). Pochodne od nich są: *chëchla* ‘plotkarka’: *ni ma guërše chëchlä ve vsë nad ñq*; *chëchläc* ‘plotkarz’: *chëchläc je guërši ued chëchlä* (SychtaKasz, t. 2, s. 27) i bliższe mu *chachłac* ‘gadać, pleść, paplać’: *chachlä, choë ñick ñe vë. Głupstva chachłac* oraz *chachło* ‘kobieta gadatliwa’: *to je takë chachło ta kobëta i chachläc* ‘gadula’: *Tëgo chachläca ñicht ñe przëgädä* (SychtaKasz, t. 2, s. 19; SEKasz, t. 2, s. 274). Są to niewątpliwie znaczenia wtórne, wiążące się z takimi czasownikami, jak *mleć*, *trzeć*, *ucierać* (zob. SEKasz, s. 274).

W sferze przypuszczeń pozostaje geneza czasownika *chechłać* (*się*), *chechlić* (*się*). Aleksander Brückner uznaje ten czasownik za dźwiękonaśladowczy od wyrazu **chechl* > **chech*, ‘chichot’ (SEJPBr, s. 178), co mogłoby się odnosić do czynności, którym towarzyszy dźwięk przypominający stłumiony pisk czy śmiech.

Innego zdania jest Wiesław Borys w *Słowniku etymologicznym kaszubszczyzny* (SEKasz), w którym przytacza on dane wyekscerpowane z gwar morawskich, tzn. czasowniki *ochechlat* ‘nieumiejętnie ostrzyć włosy’ i *ochechlat se* ‘otrzeć się, podrapać się’, które według Václava Machka, autora *Etymologicznego słownika języka czeskiego* (SECz), kontynuują pierwotne **čechlati* (por. cz. dial. moraw. *čechlat sa* ‘ocierać się, trzeć się’), ps. **čechlati* ‘drapać, skrobać, grzebać, przegrzebywać, trzeć, czesać’ (SEKasz II, s. 274). Zdaniem autora tych słów wymiana głosek *č* – *ch* – *ch* (**čechlati* – *chechlać*) byłaby związana z ekspresywnym charakterem wyrazu, który ten czasownik niewątpliwie posiada (SEKasz, t. 2, s. 274). Hipoteza ta pozwala na wskazanie prymarnego dla czasownika *chechłać* (*się*), *chechlić* (*się*) znaczenia ‘ocierać się, trzeć, drapać’, które następnie w wyniku różnych asocjacji ewoluowało w kierunku pozostałych sensów.

Zaprezentowany czasownik *chechłać* oraz powstałe od niego derywaty były i są znane użytkownikom wielu gwar polskich, języka kaszubskiego oraz potocznego wariantu polszczyzny ogólnej, o czym przekonują przykłady występowania czasownika *chechłać*, a zwłaszcza powstałych od niego derywatów prefiksalnych, we współczesnych publikacjach internetowych oraz wypowiedziach internautów na różnych forach tematycznych.

W *Słowniku slangu Miejski.pl* (SSM) omawiany czasownik występuje w kilku znaczeniach przenośnych ‘pić, jeść, uprawiać seks, biec’. W postaci derywatu prefiksального *wychechłać* ‘poluzować, zużyć, zniszczyć’ pojawia się on na forach miłośników techniki, np. [o traktorze] *z przodu ten obciążnik to dla szpanu? raczej po to by prędzej wychechłać końcówki drążków i żeby wspomaganie miało ciężej*⁵ (Konteno 2016); [o rowerze] *Zwykłe śruby „wychechłać” mogą otwory w rurze*

⁵ W cytatach z Internetu zachowano pisownię i interpunkcję zgodną z oryginałem.

aluminiowej i będzie latać (Andypip 2019); *W RD04 ktoś podpowie, która to kostka? Bo też mi się zdarzyło wychechłać akusa po dłuższym staniu* (CzarnyEZG 2020) itp.

Na stronach internetowych o podobnej tematyce pojawiają się konteksty dokumentujące użycie powstałych od czasowników *wychechłać* i *schechłać* imiesłowów: *wychechłane, schechłane* ‘wytarte, zużyte’, np. *No właśnie na tym łożysku podpory wału nic nie jest obluzowane, możliwe jest żeby w środku było wychechłane ??* (Premacyman 2017); *Ta beta jest tak schechłana, sprzężanie też lipne, akumulator gościu ma nowy a ona i tak nie odpala :) POLECAM :D* (Skoli 2013). Brak bliższych informacji na temat osób wypowiadających się na forach internetowych nie pozwala wskazać zasięgu geograficznego prezentowanych form.

Możliwości denotacyjne tkwiące w semantyce czasownika *chechłać* prowadzą do jego wieloznaczności i szerokiej ekstensji, wykraczającej poza gwarową odmianę języka. Jego współczesna obecność w polszczyźnie potocznej jest wynikiem wewnątrzsystemowego zapożyczenia z gwar (zob. Kucharzyk 2014, 2015). Możliwość użycia go w swobodnych wypowiedziach w kilku znaczeniach, również metaforycznych, pokazuje, że dobrze służy on komunikacji potocznej, zwłaszcza dotyczącej zagadnień technicznych. Ten fakt niewątpliwie wpływa na zachowanie jego żywotności w polszczyźnie.

Bibliografia

- Adamczyk, M. (2019). *Co to jest CHECHŁACZ?*, https://www.youtube.com/watch?v=B-Bo_6ik97-U, data dostępu: 20.07.2024.
- Andypip. (2019). Napęd z silnikiem poza kołem – Bafang BBSHD – ciągle odkręcający się silnik w rowerze full, *Rowery i inne pojazdy elektryczne – forum Arbiter*, <https://forum.arbiter.pl/printview.php?t=10069&start=15>, data dostępu: 20.07.2024.
- Cygan, S. (2009). *Z gwary świętokrzyskiej: świat dawnej wsi w relacjach mieszkańców, pogwarki, twórczość ludowa, słowniczek*. Kielce: Muzeum Wsi Kieleckiej, Kieleckie Towarzystwo Naukowe.
- CzarnyEZG. (2020). Dioda w pompie paliwa, *Africa Twin Forum – Poland*, <https://africa-twin.pl/showthread.php?p=708274>, data dostępu: 20.07.2024.
- Dejna, K. (1968). „Słownictwo gwarowe” i „słownictwo ludowe”. W: S. Hrabec (red.), *Symbolae Philologicae in Honorem Vitoldi Taszycki* (49–54). Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Dejna, K. (1975). Słownictwo ludowe z terenu województw kieleckiego i łódzkiego (C–D), *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*, 21, 135–290.
- Kapusta, M. (2017). *Mowa mieszkańców pogranicza Mazowsza (na przykładzie gminy Głowaczów w powiecie kozienickim)*. Warszawa : Dom Wydawniczy Elipsa.

- Konteno. (2016). Ursus C-360 & Bomet, *AgroFoto.pl*, <https://www.agrofoto.pl/forum/gallery/image/664047-ursus-c-360-bomet/>, data dostępu: 20.07.2024.
- Kucharzyk, R. (2014). Z problematyki zmian w obrębie słownictwa ekspresywnego – przypadek szturmaka. *Socjolingwistyka*, 28, 203–214.
- Kucharzyk, R. (2015). O losie niektórych leksemów gwarowych w sytuacji zaniku gwar. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 50, 48–62. DOI: <https://doi.org/10.11649/sfps.2015.003>.
- Nowak, J.K. (2012). *Słownik gwary górali żywieckich: objaśnienia, przykłady, słownik alfabetyczny i tematyczny*. Żywiec–Grójec–Warszawa: Wydawnictwo Żyvia, Oddział Górali Żywieckich Związku Podhalań.
- Premacyman. (2017). Rytmiczny stukot, *Klub MazdaSpeed*, <https://www.mazdaspeed.pl/forum/viewtopic.php?p=3285727&sid=1b850c1d4b6ef161de6df1a> (dostęp: 20.07.2024).
- Skoli. (2013). W odpowiedzi na „Znaleźliście swoje auto na Google Maps?”. *MKLR.pl*, <https://mklr.pl/132339>, data dostępu: 20.07.2024.

Wykaz skrótów

- KartSGP – Kartoteka *Słownika gwar polskich*, <https://rcin.org.pl/dlibra/publication/37156?language=en>, data dostępu: 28.10.2022.
- SECz – Machek, V. (1971). *Etymologický slovník jazyka českého*, wydání 3. Praha: Academia.
- SEJPBr – Brückner, A. (1970). *Słownik etymologiczny języka polskiego*, wyd. II. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- SEKasz – Boryś, W., Popowska-Taborska, H. (1997). *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. 2: D–J. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- SGKuj – *Słownik gwary i kultury Kujaw*, t. 1: A–H, red. Sawaniewska-Mochowa, Z. 2017. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- SGP – *Słownik gwar polskich PAN*, (1979–). Kraków: IJP PAN.
- SGPKarł – Karłowicz, J. (1900–1911). *Słownik gwar polskich*, t. 1–6. Kraków.
- SGPoznań – *Słownik gwary miejskiej Poznania*, red. Gruchmanowa, M., Walczak, B. 1999. Pozyskano z <http://www.poznan.pl/mim/sloownik/>, data dostępu: 12.11.2022.
- SGŚIV – *Słownik gwar śląskich*, t. 4, red. Wyderka, B. Opole: Państwowy Instytut Naukowy, Instytut Śląski w Opolu 2004.
- SGWarsz – Wieczorkiewicz, B. (1966). *Słownik gwary warszawskiej XIX wieku*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- SSM – *Słownik slangu Miejski.pl*, <https://www.miejski.pl/slovo-chech%C5%82a%C4%87>, data dostępu: 20.07.2024.
- Steff – Steffen, W. (1984). *Słownik warmiński*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

- SychtaKasz – Sychta, B. (1967–1976). *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. 1–7. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN.
- SychtaKoc – Sychta, B. (1980–1985). *Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej*, t. 1–3. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Szym – Szymczak, M. (1962–1973). *Słownik gwary Domaniewka w powiecie łęczyckim*, cz. 1–8. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

STRESZCZENIE

Przedmiotem omówienia jest czasownik *chechłać*. Ma on w polskich gwarach oraz w polszczyźnie potocznej kilkanaście znaczeń. Najczęściej nazywa:

- 1) czynność wykonywaną tęnym narzędziem,
- 2) czynność wykonywaną wolno, z trudem,
- 3) czynność tarcia, ocierania się lub drapania.

Na podstawie danych językowych pochodzących z materiałów gwarowych i ogólnopolskich drukowanych i publikowanych w Internecie określono zasięgi występowania omawianego leksemu w danym znaczeniu oraz zwrócono uwagę na jego etymologię. Hipotezy dotyczące etymologii tego czasownika mówią o wyrazie dźwiękonaśladowczym lub kontynuancie prasłowiańskiego czasownika *čechl'ati 'trzeć, ocierać się drapać'.

SŁOWA KLUCZOWE: językoznawstwo, dialektologia, leksyka

IRENA JAROS

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Łódzkiego

Zakład Dialektologii Polskiej i Logopedii

Instytut Filologii Polskiej i Logopedii

ul. Pomorska 171/173

90-236 Łódź